

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SUD HOKIMIYATINING TASHKIL ETILISH TARIXI.

Ermatova Shaxzoda Toir qizi

*Toshkent davlat transport universiteti. Iqtisodiyot fakulteti 4-kurs Yu-2a guruh
talabasi.*

ANNOTATSIYA: *ushbu maqolada hokimiyatlar bo'linishi tizimida sud hokimiyati, mustaqil O'zbekistonda sud hokimiyatining shakllanishi, O'zbekistonda sud hokimiyatining shakllanish jarayonidagi bosqichlarni, qozi-kalon, okrug, uchastka, viloyat sudlarini hamda Sud palatasini tashkil etilishini ko'rib chiqamiz.*

Kalit so'zlar: *sud, hokimiyatlar bo'linish prinsipi, sud tizimi, qozi-kalon, shariat qonunlari, qozi-askari, uchastka qozi sudi, qozilar qurultoyi, chor sudlari, harbiy-sud komissiyalari, kelishtiruvchi sud, okrug sudlari, Sud palatasi, xalq sudi, Oliy sud.*

Bugungi kunga kelib, sud hokimiyati davlat hokimiyatining mustaqil hokimiyat tarmog'i ekanligi to'g'risidagi nuqtayi nazarni batamom shakllangan deb aytsa bo'ladi. Sho'rolar davrida, ayniqsa, uning dastlabki davrlarida bu g'oya rad etilgan. Sudning huquqni muhofaza etuvchi funksiyasi haqida deyarli gapirilmas edi, sudning qatag'onchilik funksiyasi asosiy o'rinni egallab, amalda sudlar davlat hokimiyatining bostirishga qaratilgan majburlov apparatlari sifatida namoyon bo'lgan.¹

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 11-moddasida davlat hokimiyatining mustaqil uch tarmoqqa - qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud

¹ "Sud va huquqni muhofaza qilish organlar" darslik M. Rustamboyev, Ye. Nikiforova. Toshkent TDYU nashriyoti-2007.

hokimiyatiga bo'linishi va ularning bir-biridan mustaqil ravishda faoliyat yuritishi mustahkamlab qo'yilgan. Ushbu moddada hokimiyatning har bir tarmog'i (qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud) mustaqil va o'z vakolatlarini amalga oshirishda erkin hisoblanadi, hokimiyatning hech qaysi tarmog'i hokimiyatning boshqa tarmog'i vazifalarini o'z zimmasiga yuklatishga haqli emasligi nazarda tutiladi.² O'zbekistonda sud hokimiyatining shakllanishi jarayonini shartli ravishda 5 bosqichga bo'lish mumkin:

- 1-bosqich: Rossiyaga qo'shib olinishidan oldin O'zbekistonda (Turkistonda) sud hokimiyati;
- 2-bosqich: Chor Rossiyasi davrida O'zbekistonda sud hokimiyati;
- 3-bosqich: Oktabr revolyutsiyasidan so'ng, ammo O'zbekiston SSR tashkil etilishidan oldin O'zbekistonning (Turkistonning) sud hokimiyati;
- 4-bosqich: O'zbekiston Respublikasi SSSR tarkibiga kirgan davridagi sud hokimiyati;
- 5-bosqich: O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng sud hokimiyati.

Birinchi bosqich – Rossiyaga qo'shib olinishidan oldin O'zbekistonda (Turkistonda) sud hokimiyati. Rossiyaga qo'shib olinishdan oldin O'rta Osiyo uchta feodal davlatlar o'rtasida bo'lingan edi: Qo'qon va Xiva xonliklari hamda Buxoro amirligi. Xon va amir ularning hokimiyatlariga xavf tug'diradigan xatti-harakatlar bo'yicha jinoyat ishlarini ko'rib, sud hokimiyatini amalga oshirishgan. Qozi-kalon (qozi-kuzzat), ya'ni oliy sudya “odil sudlovni” amalga oshirishda xon va amirning o'ng qo'li bo'lgan. U bir vaqtning o'zida ham diniy, ham sud hokimiyatini amalga oshirgan. Rasmiy hujjatlarda u “odil sudlov tayanchi (ustuni)” deb nomlangan. Shariat qonunlariga rioya etgan qozi sudlari hamda xalq urf-odat normalari bo'yicha o'z qarorlarini qabul qiladigan biy sudlari O'zbekiston hududida deyarli 13 asr davomida o'z faoliyatini amalga oshirgan. Qozi-kalon

² 30.04.2023-yildagi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi

xonlik, amirlikning barcha qozilariga rahbarlik qilgan. U yangi tayinlanayotgan qozilarning nomzodlarini xon, amirga tasdiqlash uchun taqdim etish, shuningdek, ularni attestatsiyadan o'tkazish huquqiga ham ega bo'lgan. Qozi-kalon murakkab jinoyat va fuqarolik ishlarini, shuningdek, xonlik, amirlikning poytaxti doirasida vujudga kelgan barcha ishlarni ko'rgan. Joylarda sud hokimiyatini qozilar amalga oshirgan. Qozilar tomonidan ishlar og'zaki va oshkora ko'rilib, shariat yozma normalariga asosan hal qilingan, shariat bo'yicha qozining qarori ustidan bek, xon yoki amirga shikoyat qilish mumkin bo'lgan. tergov va prokuratura organlari yo'q bo'lganligi sababli, qozi jinoyat ishlarini o'zi hech qanday dastlabki tergovsiz ko'rib chiqardi. sud vazifalarini qozi-askari (harbiy sudya)harbiy xizmatchilar va bek huzuridagi mansabdor shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar to'g'risidagi ishlarni ko'rgan.

Ikkinchi bosqich – chor Rossiyasi davridagi O'zbekistonda sud hokimiyati. 1865-yil 6-avgustdagi Turkiston viloyatini boshqarish to'g'risidagi vaqtincha nizom mahalliy sudning tuzilishiga daxldor bo'lgan chor hukumatining birinchi hujjatidir. Mazkur nizomga muvofiq, qozi sudlari harbiy gubernatorlarga bo'ysundirilgan. Qozi-kalon, qozi-askari mansablari yo'q qilingan va ularning o'rniga aholi tomonidan uch yilga saylanadigan yagona qozilar sudi joriy etilib, har bir qozi uchastkasining chegaralari belgilangan. Da'voning bahosi 100 rublgacha bo'lgan fuqarolik ishlari uchastka qozi sudiga tegishli bo'lgan, qolgan jinoyat va fuqarolik ishlari esa vaqti-vaqti bilan yig'iladigan qozilar qurultoylarida ko'rilgan. Qozilar qurultoyining hukmlari kollegial tartibda chiqarilganligi tufayli uzil-kesil bo'lib, ularning ustidan shikoyat qilish mumkin bo'lmagan. Fuqarolik ishlari bo'yicha har ikkala taraf qarordan norozi bo'lgan holda chor sudiga murojaat qilish imkoniyati mavjud bo'lgan. Oila-nikoh ishlari bo'yicha qozi sudining qarorlari ustidan shikoyatlar uezd boshlig'iga berilardi, u esa ishni o'zi hal qilardi yoki uni harbiy gubernator ixtiyoriga taqdim etardi. 1886-yildagi Turkiston o'lkasini boshqarish to'g'risidagi nizom bilan “qozi sudlari” degan nom “xalq sudlari” degan

nomga o'zgartirilgan. Biroq, ushbu sudlar avvalgiday biy sudlari va qozi sudlariga bo'linardi. So'ng ikkita sud instansiyalari o'rnatilgan: "xalq" sudyasi va uezd boshlig'i tomonidan chaqiriladigan "xalq" sudyalari qurultoyi. Bundan tashqari, uezd boshlig'i hukm yoki qaror ijrosini to'xtatishga va viloyat sudiga shikoyat qilish uchun ishni prokurorga yuborishga haqli bo'lgan. Ya'ni ish yuqori turuvchi instansiya sudi tomonidan ko'rib chiqilishi uchun apellyatsiya shikoyatining mavjudligi talab etilmagan. Uezd boshlig'ining qarori ishni yuborish uchun faktik asos bo'lgan.³ "Xalq" sudlarining hukmlari va qarorlari ustidan uezd boshlig'iga shikoyat qilish mumkin edi, u esa hukm yoki qaror ijrosini to'xtatishga haqli bo'lib, shikoyatni, o'z navbatida, "xalq" sudyalari qurultoyiga ko'rib chiqish uchun taqdim etardi. Qurultoy muayyan tumandagi sudyalarning uchdan ikki qismidan iborat bo'lgan. Shunday qilib, "xalq" sudyalari qurultoyi faktik apellyatsiya instansiyasi bo'lgan. Qurultoy huquqlari doirasidan chiqmagan holda qabul qilingan qurultoy qarorlari uzil-kesil bo'lgan. 1867-yilda hozirgi O'zbekiston hududida birinchi chor sudlari tashkil etilgan. Uezd sudlari birinchi instansiya sudlari bo'lgan va kelishtiruvchi sudylarining huquqlaridan foydalangan. Hukmlar uzil-kesil va uzil-kesil bo'lmagan toifalarga bo'linardi. Uezd sudylarining uzil-kesil bo'lmagan hukm va qarorlar ustidan viloyat boshqarmalarga shikoyat qilinardi. Viloyat boshqarmalar viloyat sudlarning tashkil etilishiga qadar sud vazifalarini bajarardi. Ular sud sifatida uezd sudylarining ishlarini apellyatsiya tartibida ko'rardi. General-gubernator viloyat mahkamaning qarorlarini bekor qilganida ishni takroriy ko'rish uchun sud tarkibini o'zi tayinlardi. Ta'sis etilgan vaqtinchalik harbiy-sud komissiyalari harbiy va umumiy jinoyat ishlari bo'yicha qaror qabul qilardi. Ularning hukmlari ustidan shikoyat qilish mumkin emas edi. Kelishtiruvchi sudlari har bir uezd va Toshkent shaharda ta'sis etilardi. Asosan ular diniy, siyosiy, mansab jinoyatlar, boshqaruv tartibiga qarshi

³ Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar: Darslik / Mualliflar jamoasi – T.: TDYU nashriyoti, 2023.

jinoyatlar, odam o'ldirish, bosqinchilik va boshqa jinoyatlar bo'yicha rus va mahalliy aholining vakillarini ayblash yuzasidan ishlarni ko'rardi. Kelishtiruvchi sudlarining hukm va qarorlari ustidan apellyatsiya shikoyatlari va prokuror protesti, shuningdek, xususiy shikoyatlar viloyat sudiga berilardi. Viloyat sudlari sud palatasi va kelishtiruvchi sudlar qurultoyining huquq va majburiyatlarini o'zida birlashtirardi. Viloyat sudlari oldin viloyat mahkamalari va kelishtiruvchi sudlar qurultoylari sudloviga tegishli bo'lgan barcha ishlarni ko'rardi. Bundan tashqari, ularga mahalliy aholining qozi va biy sudlari hukm va qarorlarini bekor qilish huquqi taqdim etilgan. 1898-yilda Turkistonda 1864-yildagi Sud nizomlari joriy etilgan. Sud nizomlarini qo'llash to'g'risidagi vaqtinchalik qoidalariga muvofiq, uchastka va qo'shimcha kelishtiruvchi sudlari; okrug sudlari; sud palatasi ta'sis etilgan. Uchastka va qo'shimcha kelishtiruvchi sudlari sudlovga tegishliligi jinoyat va fuqarolik sud ish yurituvining nizomlari bilan belgilanadigan jinoyat va fuqarolik ishlarini ko'rardi. Ahvol huquqidan mahrum etishga yoki uni cheklashga olib kelmaydigan jinoyat va nojo'ya harakatlar to'g'risidagi ishlar kelishtiruvchi sudya tomonidan ko'rilardi. Ularning qarorlari ustidan protest va shikoyatlar okrug sudiga berilardi. Okrug sudlari ishlarni birinchi instansiya sudi sifatida ko'rardi. Ishlar maslahatchilar ishtirokida ko'rilardi, maslahatchilar sifatida esa faxriy uchastka va qo'shimcha kelishtiruvchi sudyalalar taklif etilishi mumkin edi. Okrug sudi tomonidan birinchi instansiya sifatida ko'rilgan ishlar bo'yicha apellyatsiya instansiyasi sud palatasi bo'lgan. Sud palatasi 1899-yil 14-mayda Toshkentda tashkil etilgan. U birinchi instansiya sudi sifatida qonunga muvofiq, uning sudloviga tegishli bo'lgan jinoyat va fuqarolik ishlarining eng muhim toifalarini ko'rgan. Uchastka sudlari tomonidan ko'rilgan ishlar bo'yicha sud palatasi kassatsiya instansiyasi vazifalarini bajarardi. Kelishtiruvchi sudyalarning qurultoyi sifatida chiqarilgan okrug sudlarining uzil kesil qaror va hukmlari ustidan berilgan protest va shikoyatlar yuzasidan ishlarni ko'rish bo'yicha senatning vazifalari ham

sud palatasiga yuklatilgan edi. Sud palatasi katta rais, uchta podsholik sudyalari va uchta mahalliy faxriy kelishtiruvchi sudyalardan iborat bo'lgan.

Uchinchi bosqich – oktabr revolyutsiyasidan so'ng, O'zbekiston SSR tashkil etilishidan oldin O'zbekistonning (Turkistonning) sud hokimiyati. 1921-yildan boshlab RKP MK ko'rsatmalariga asosan, Turkistonda qozi sudlari institutining qisman tiklanishi boshlandi.⁴ 1921-yil 6-oktabrdagi Qozi sudi to'g'risidagi nizomga muvofiq Farg'ona viloyatida yagona xalq sudi bilan birga qozi sudlari ham legallashtirilgan. Mazkur sudlarning birinchi instansiyasi ishlarni yakka tartibda ko'rgan qozi bo'lgan. Ikkinchi - apellyatsiya instansiyasi 2-5 kishidan iborat bo'lgan qozilar qurultoyi, kassatsiya instansiyasi esa (qozi qurultoyi qarorlari ustidan kassatsiya tartibda shikoyat qilish uchun) viloyat yoki uezd adliya bo'limining taqdimnomasi bo'yicha yoki xulosasi bilan ishlarni ko'rgan ispolkom rayosati bo'lgan. Nizomga binoan, qozi taraflarning vujudga kelgan nizoni shariat bo'yicha hal qilinishiga rozi bo'lganligi haqidagi yozma arizasi bo'yicha ishlarni ko'rishga haqli edi. Taraflarning biri nizo ushbu tartibda ko'rib chiqilishiga rozi bo'lmagan holda sudlovga tegishlilik haqidagi masala qarori uzil-kesil hisoblangan alohida komissiyaga hal qilish uchun taqdim etilishi mumkin edi. Keyinchalik xalq qozilari va xalq biylarining qaror va hukmlari ustidan berilgan shikoyatlarni ko'radigan apellyatsiya instansiyasi xalq qozilari va xalq biylarining qurultoyi, kassatsiya instansiyasi esa xalq sudlari kengashining musulmon bo'limi (mahkamai shariya) bo'lgan. Shikoyat qilish uchun belgilangan muddat qaror yoki hukm chiqarilgan kundan boshlab 15 kunlik muddatni tashkil etardi. Biroq ushbu tizim uzoq amal qilmagan edi. 1924-yilda apellyatsiya to'liq bekor qilingan edi, 1928-yilda esa qozi sudlari ham bekor qilingan edi. Turkiston ASSRning 1923-yildagi Sud tuzilishi to'g'risidagi nizomga asosan, Turkiston hududida quyidagi sud tizimi amal qilgan edi: 1) ishlarni yakka tartibda yoki ikkita xalq

⁴ Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar: Darslik / Mualliflar jamoasi – T.: TDYU nashriyoti, 2023.

maslahatchilari ishtirokida ko'rgan xalq sudi; 2) viloyat sudi; 3) RSFSR Oliy sudining bo'linmasi. Xalq sudi sud tizimining asosiy bo'g'in bo'lib, jinoyat va fuqarolik ishlarining asosiy qismini ko'rardi. Viloyat sudi xalq sudlarining ishlari bo'yicha kassatsiya instansiyasi vazifalarini bajarardi hamda viloyatdagi barcha sud-tergov muassasalariga rahbarlik qilardi. U birinchi instansiya sudi sifatida oldin xalq sudlari tomonidan oltita xalq maslahatchilari ishtirokida ko'rilgan eng muhim jinoyat va fuqarolik ishlarini ko'rardi. RSFSR Oliy sudining Turkiston bo'linmasi quyidagi tarkibda faoliyat yuritgan edi: bo'linma rayosati; jinoyat ishlari bo'yicha kassatsiya kollegiyasi va jinoyat ishlari bo'yicha sud kollegiyasi. Uning vazifalariga quyidagilar kirardi: Oliy sud bo'linmasining a'zolari o'rtasida majburiyatlarni taqsimlash; sud kollegiyasida ko'rilayotgan ayrim ishlar bo'yicha maxsus sud tarkiblarini tayinlash; kollegiyalarning hisobotlarini ko'rib chiqish va tasdiqlash, Oliy sud bo'linmasi bo'yicha hisobotlarni tayyorlash; respublika prokurori takliflari bo'yicha viloyat sudlarida maxsus taftish o'tkazilishini tayinlash va ushbu taftishlar natijalarini tinglash; Oliy sud bo'linmasining a'zolari, viloyat sudlarining raislari, ularning o'rinbosarlariga nisbatan taftishlar natijalari yoki respublika prokurorining alohida xabarlari bo'yicha intizomiy ishlarni qo'zg'atish va ko'rib chiqish. Kassatsiya kollegiyasi ikkinchi instansiya sudi sifatida faqatgina viloyat sudlari tomonidan ko'rilgan jinoyat ishlarini ko'rardi. Jinoyat ishlari bo'yicha sud kollegiyasi birinchi instansiya sudi sifatida alohida davlat ahamiyatiga ega bo'lgan ishlarni ko'rardi. Fuqarolik ishlari viloyat sudlari tomonidan ko'rilardi. Ularning qarorlari ustidan berilgan shikoyat va protestlar bevosita RSFSR Oliy sudiga yuborilardi. Ta'kidlab o'tamiz, RSFSR Oliy sudining Turkiston bo'linmasi tuzilmasida Plenum yo'q edi, uning vazifalari RSFSR Oliy sudi vakolatiga kiritilgan edi. Muayyan ish toifalarini ko'rib chiqish uchun maxsus sudlar, ya'ni harbiy tribunallar; xalq sudlarining alohida mehnat sessiyalari, yer komissiyalari va arbitraj komissiyasi tashkil etilishi ham nizomda nazarda tutilgan edi.

To'rtinchi bosqich – O'zbekiston Respublikasi SSSR tarkibiga kirgan davridagi sud hokimiyati. Yangi tashkil etilgan viloyatlarda (Toshkent, Zarafshon, Qashqadaryo, Surxondaryo va Xorazm), shuningdek, oldindan bo'lgan Samarqand va Farg'ona viloyatlarida viloyat sudlari ta'sis etilgan. 1922-yildagi RSFSRning sud tuzilishi to'g'risidagi nizomga muvofiq yangi tashkil etilgan O'zSSR Oliy sudi va viloyat sudlari o'z faoliyatini boshlagan edi. O'zSSR Oliy sudi quyidagi tarkibda o'z faoliyatini yuritgan edi: yalpi majlisning rayosati, jinoyat va fuqarolik ishlari bo'yicha kassatsiya kollegiyasi, jinoyat va fuqarolik ishlari bo'yicha sud kollegiyasi va intizomiy kollegiya. Xalq sudlari ham mavjud bo'lgan, ular milliy-davlat chegaralash jarayonining boshida ikkita bir-biridan keskin farqlanadigan guruhlarga bo'lingan edi:

1) oldin Turkiston Respublikasiga kirgan viloyatlarning (Toshkent, Samarqand va Farg'ona viloyatlarining) xalq sudlari;

2) O'zbekistonga yangi qo'shilgan viloyatlarning xalq sudlari. Birinchi guruhdagi sudlar yaxshiroq sud apparati bilan farq qiladigan bo'lsa, ikkinchi guruhdagi sudlarning faoliyati mazkur viloyatlarda aholiga muhim ta'sir o'tkazadigan qozi sudlarining katta soni tufayli boshida qiyinchiliklarga duch keldi. 1926-yildagi O'zSSRning sud tuzilishi to'g'risidagi nizom. O'zSSRda viloyatlar o'rniga okruglar tashkil etilishi munosabati bilan viloyat sudlari tugatilgan va ular o'rniga okrug sudlari tashkil etilgan. SSSR va soyuz respublikalarida sud tuzilishi asoslarining ko'rsatmalaridan kelib chiqib, nizom O'zSSR hududida quyidagi yagona sud tizimini o'rnatgan edi:

1) Xalq sudi;

2) Okrug sudi;

3) Oliy sud.

- 1931-yildagi O'zSSRning sud tuzilishi to'g'risidagi nizom. O'zSSRning 1930-yil 17-avgustdagi qarori bilan respublikaning okruglarga bo'linishi tizimi bekor qilinib, boshqaruvning ikkita zvenoli tizimi (tuman va markaz) o'rnatilgan edi. Shu

munosabat bilan, okrug sudlari, okrug sudining tuman (uezd) vakillari tugatilgan edi. Barcha sud uchastkalari tuman markazida to'plangan edi, sudyalarning biri esa boshqa xalq sudyalarining ishiga rahbarlik qilish uchun katta sifatida tayinlangan edi. Shunday qilib, O'zSSRda ikkita zvenoli sud tizimi barpo etilgan. Xalq sudlari uchun kassatsiya va nazorat instansiyalari vazifalarini O'zSSR Oliy sudi bajarardi. Ushbu o'zgartirishlar munosabati bilan 1931-yil 20-iyulda O'zSSRning sud tuzilishi to'g'risidagi nizom yangi tahrirda qabul qilinib, 1926-yildagi nizom chiqarilganidan so'ng qabul qilingan sud tuzilishi to'g'risidagi barcha qonunlarni birlashtirdi. 1938-yildagi Sud tuzilishi to'g'risidagi Qonun. "SSSR, ittifoqdosh respublikalar va avtonom respublikalarining sud tuzilishi to'g'risida"gi SSSR Qonuni bo'yicha O'zbekistonda quyidagi sud tizimi amal qilishni boshlagan:

1. O'zSSR Oliy sudi;
2. Qoraqalpoq ASSR Oliy sudi;
3. Viloyat sudlari;
4. Xalq sudlari.

Beshinchi bosqich- O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng sud hokimiyati. Sud-huquq sohasini isloh qilish mustaqil sud hokimiyatining tashkil topishda ustuvor vazifa bo'ldi. Prezident I.A. Karimov mazkur qoidaga e'tibor qaratib, ta'kidlab o'tgan: «qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyati — davlatning uchta asosiy tayanchidir».⁵ Buning huquqiy asosi sifatida sud hokimiyatining mustaqilligi, sudlar faoliyatining prinsiplari va sud tizimining tashkil etilishi kabi masalalarni tartibga solgan Asosiy qonun xizmat qildi.

O'zbekiston Respublikasining "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni yangi tahrirda qabul qilindi. Mazkur qonunga muvofiq sudyalarni tanlash va lavozimlarga tayinlash (saylash)ning samarali va demokratik mexanizmi barpo etildi, umumiy yurisdiksiya sudlarining ixtisoslashuvi qonuniy mustahkamlandi, fuqarolik va jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tashkil etildi. Amalga oshirilayotgan sud-huquq

⁵ I.A. Karimov. O'zbekiston — kelajagi buyuk davlat. « O'zbekiston », 1996.

islohotlarining birinchi navbatdagi maqsadi insonning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini, jamiyatda totuvlik va barqarorlikni ta'minlashdir. Sud tizimini takomillashtirish hamda inson huquqlari himoya qilinishini va davlatda ijtimoiy barqarorlik va qonuniylikni ta'minlash maqsadini ko'zda tutgan sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash; jinoyatga oid siyosatni liberallashtirish; ishlarni sudda ko'rilishining protsessual tartibini takomillashtirish; sud orqali himoyalanihning kafolatlarini kuchaytirish va sudga murojaat qilish erkinligini ta'minlash; inson huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan huquqni muhofaza qiluvchi organlarining faoliyatini takomillashtirish; aholini huquqiy tarbiyalash sohasidagi faoliyatni yaxshilash, uning huquqiy madaniyatini oshirish, huquqiy axborotning keng-maydonini yaratish yuqorida qayd etilgan vazifalarni bajarish vositalari sifatida xizmat qiladilar. O'zbekistonda sud-huquq islohotlari davri to'rt bosqichga ajratiladi: dastlabki bosqich- 1991- 2000- yillar, ikkinchi bosqich- 2001- 2008- yillar, uchinchi bosqich- 2008- 2015- yillar, to'rtinchi bosqich 2016-yildan hozirgi kungacha bo'lgan davr hisoblanadi.⁶

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan ilgari surilgan 2017- 2021- yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning Harakatlar strategiyasida qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilish ikkinchi ustuvor yo'nalish sifatida belgilangani bejiz emas. Zero, davlat va jamiyatni tubdan modernizatsiya qilishda, eng avvalo, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish, sud mustaqilligini ta'minlash, odil sudlovga erishish, qonuniylikni mustahkamlash, korrupsiyaga qarshi samarali kurashish muhim ahamiyat kasb etadi. O'tgan davr mobaynida O'zbekistonda barcha sohalar qatori sud-huquq yo'nalishida ham keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Mazkur hujjatda sud hokimiyatining chinakam mustaqilligini ta'minlash, sudlar faoliyati samaradorligi va odil sudlov sifatini

⁶ Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar. Rustambyev M., Tuxtasheva U. 2012.

oshirishga qaratilgan keng qamrovli chora-tadbirlar belgilandi. Xususan, 2023-2026-yillarda sud tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishning qisqa muddatli Strategiyasi va uni amalga oshirish bo'yicha Harakatlar dasturi tasdiqlandi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda sud hokimiyatining tashkil etilishi tarixiy jarayon sifatida rivojlanib, huquqiy davlat va demokratik tizimning shakllanishiga katta hissa qo'shdi. Shuningdek, sudning ijtimoiy va siyosiy mustaqilligini oshirishga qaratilgan bir qator qonunlar va me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Bugungi kunda sudlar fuqarolarning huquqlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi va davlat organlari tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlar orqali sud tizimi yanada rivojlanmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. 30.04.2023-yildagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. "Sud va huquqni muhofaza qilish organlar" darslik M. Rustamboyev, Ye. Nikiforova. Toshkent TDYU nashriyoti-2007.
3. I.A.Karimov. O'zbekiston — kelajagi buyuk davlat. «O'zbekiston», 1996.
4. Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar. Rustambyev M., Tuxtasheva U. Toshkent TDYU nashriyoti-2012.
5. Sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar: Darslik / Mualliflar jamoasi – T.: TDYU nashriyoti, 2023.
6. www.lex.uz